(2010) 1 S.C.R. 204

తమీశ్వర్ వైష్ణవ్
వర్సెస్
రాంవిశాల్ గుప్తా
(క్రిమినల్ అప్పీలు నెం. 46/ 2010)
జనవరి 8, 2010
[అల్తమస్ కబీర్ మరియు G.S. సింఘ్వీ, న్యాయమూర్తులు]

నెగోషియబుల్ ఇన్స్ట్రుమెంట్స్ యాక్ట్, 1881-సెక్షన్లు. 138 (b) మరియు 142 - u/s 138 (బb) నోటీసు-చెక్ డ్రాయర్ ద్వారా స్వీకరించడం - సెక్షన్ 138 కింద నిర్ణీత వ్యవధిలో చర్యలు తీసుకోవడంలో విఫలమైన చెక్కును డ్రా చేసిన వ్యక్తి-అదే చెక్కుకు సంబంధించి రెండవ నోటీసు జారీ చేయడానికి మరియు సెక్షన్ 138 కింద ఫిర్యాదు దాఖలు చేయడానికి చెక్కును డ్రా చేసిన వ్యక్తికి అర్హత - నిర్వహించబడింది: అర్హత లేదు - సెక్షన్ 138 కింద ఫిర్యాదుపై చర్యకు కారణం ఒకసారి మాత్రమే తలెత్తుతుంది, చెక్కును తిరస్కరించిన తరువాత మరియు దాని రసీదు తర్వాత నోటీసు జారీ చేయబడుతుంది.

నెగోషియబుల్ ఇన్ స్ట్రుమెంట్స్ యాక్ట్, 1881లోని, సెక్షన్ 138 (b) కింద చెక్ డ్రాయర్ ద్వారా నోటీసు అందుకున్న తరువాత, చెల్లింపుదారుడు/చెక్ హోల్డర్ సెక్షన్ 138 కింద నిర్దేశించిన గడువులోగా నోటీసు ఆధారంగా చర్య తీసుకోవడంలో విఫలమైనట్లయితే, అదే చెక్కుకు సంబంధించి కొత్త నోటీసు పంపడానికి మరియు సెక్షన్ 138 కింద ఫిర్యాదు చేయడానికి అర్హత కలిగి ఉన్నారా, ప్రస్తుత అప్పీళ్ళలో పరిగణనలోకి తీసుకోవలసిన ప్రశ్న.

అప్పీళ్లను అనుమతించిన హైకోర్టు

నిర్ణయం : 1.1. చెక్కును దాని చెల్లుబాటు కాలపరిమితిలో పలుమార్లు సమర్పించవచ్చు, కానీ చట్టంలోని సెక్షన్ 138 ప్రకారం ఫిర్యాదు చేయడానికి కారణం తలెత్తుతుంది, కానీ ఒకసారి, చెక్కును తిరస్కరించిన తరువాత నోటీసు జారీ చేయడం మరియు డ్రాయర్ దాని రసీదుతో. [Para 15] [209-F-H]

ప్రేమ్ చంద్ విజయ్ కుమార్ వర్సెస్ యశ్పాల్ సింగ్ మరియు ఇంకొకరు (2005) 4 సెకన్లు 417 పై ఆధారపడింది.
S.L.కన్స్ట్రక్షన్స్ వర్సెస్ ఆలపాటి శ్రీనివాసరావు (2009) 1 సెకన్ 500 ప్రత్యేకత.

1.2 తక్షణ కేసు యొక్క వాస్తవాలలో, ఫిర్యాదులు పరిమితికి మించి దాఖలు చేయబడ్డాయి మరియు మేజిస్ట్రేట్ రెండవ నోటీసుల ఆధారంగా దాఖలు చేసిన ఫిర్యాదులను పరిగణనలోకి తీసుకోవడంలో తప్పు చేశారు. [Para 17] [210-E-F]

ఉదహరించబడిన కేసులు:

(2005) 4 sec 417 పేరా 15 పై ఆధారపడింది.
(2009) 1 SCC 500 పేరా 15 విశ్లేషించబడినది.

క్రిమినల్ అప్పీలు అధికార పరిధి: క్రిమినల్ అప్పీలు నెం. 46/2010

బిలాస్ పూర్ లోని చత్తీస్ గఢ్ హైకోర్టు 27.3.2008 నాటి తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు నుండి క్రిమినల్ మిస్క్ పిటిషన్ నెం.178/2007 లో ఉత్పన్నమైనది.

సహితముగా

క్రిమినల్ అప్పీలు నెం.47/2010

అప్పీలుదారుల తరపున: Dr. రాజేశ్ పాండె, మహేశ్ పాండె, మృదులా రాయ్ భారద్వాజ్.
ప్రతివాదుల తరపున: V.శ్రీధర్ రెడ్డి, AS. రావు, రామ్ స్వరూప్ శర్మా.

కోర్టు ద్వారా తీర్పు వెలువరించబడినది.

అల్తమాస్ కబీర్, న్యాయమూర్తి.

1. ప్రత్యేక అనుమతి పిటిషన్ లను తిరిగి దాఖలు చేయడంలో 31 రోజులు, 39 రోజుల ఆలస్యాన్ని క్షమించాలి.
2. అనుమతి మంజూరు చేయబడినది.

3. నెగోషియబుల్ ఇన్ స్ట్రుమెంట్స్ యాక్ట్ 1881(ఇకపై దీనిని "చట్టం" అని పిలుస్తారు) లోని సెక్షన్ 138లోని క్లాజ్ (b) కింద జారీ చేసిన నోటీసును చెక్కు డ్రాయర్ అందుకున్న తరువాత, చట్టంలోని సెక్షన్ 138 కింద నిర్దేశించిన కాలపరిమితిలోగా అటువంటి నోటీసు ఆధారంగా ఎటువంటి చర్య తీసుకోని చెక్కు చెల్లింపుదారుడు లేదా చెక్ హోల్డర్ కు కొత్తగా నోటీసు పంపే అర్హత ఉందా అనేది ఈ అప్పీళ్లలో నిర్ణయం తీసుకోవడానికి సంక్షిప్త అంశం. అదే చెక్కుకు సంబంధించి నోటీసు ఇవ్వబడుతుంది మరియు తరువాత చట్టంలోని సెక్షన్ 138 కింద ఫిర్యాదు చేయడానికి ముందుకు సాగడానికి వేలు కలిపిస్తుంది.

4. అదనపు చీఫ్ జ్యుడిషియల్ మేజిస్ట్రేట్ ఖైరాగఢ్ ముందు పెండింగ్లో ఉన్న క్రిమినల్ కేసు నెం. 399 /2006 నుండి ఉత్పన్నమైన SLP (crl) నెం. 6676/2008 లో, ప్రతివాదికి అనుకూలంగా బ్యాంక్ ఆఫ్ మహారాష్ట్ర ఖైరాగఢ్ శాఖలో డ్రా అయిన రూ. 40,000/- కోసం నెం. 0864961 ఉన్న చెక్కును ధిక్కరించినందుకు ప్రతివాది 16 మార్చి 2006న చట్టంలోని సెక్షన్ 138 కింద ఫిర్యాదు చేశారు. మార్చి 27, 2008 నాటి హైకోర్టు తీర్పుకు వ్యతిరేకంగా S.L.P. (Crl.) No.6593/2008 నిర్దేశించబడింది. 20 మార్చి 2006 నాటి ఇదే విధమైన చెక్కుకు సంబంధించి అదనపు చీఫ్ జ్యుడిషియల్ మేజిస్ట్రేట్, ఖైరాగఢ్ వద్ద పెండింగ్లో ఉన్న 2006 యొక్క క్రిమినల్ కేసు నెం. 339 నుండి ఉత్పన్నమయ్యే Crl.పునర్విమర్శ నెం. 130/2006, ప్రతివాది అనుకూలంగా బ్యాంక్ ఆఫ్ మహారాష్ట్ర ఖైరాగఢ్ శాఖలో డ్రా అయిన Rs.40,000/- మొత్తాన్ని కలిగి ఉంది. పైన చెప్పినట్లు ఈ రెండు చెక్కులు సరిపడా నిధులు లేవనే కారణంతో తిరస్కరణకు గురయ్యాయి. నెంబరు 0864962తో 2006 మార్చి 20న జారీ చేయబడ్డ చెక్కు, తగినంత నిధులు లేవనే కారణంతో 2006 మార్చి 22న తిరస్కరించబడింది. అదేవిధంగా 2006 మార్చి 16వ తేదీ నాటి 0864961 నంబరు గల చెక్కును 2006 మార్చి 16న అవమానించారు. తత్ఫలితంగా, ప్రతివాది చట్టంలోని సెక్షన్ 138 లోని క్లాజ్ (బి) ప్రకారం చెక్కు మొత్తాలను 15 రోజుల్లోగా చెల్లించాలని అప్పీలుదారుకు నోటీసులు జారీ చేశాడు. అప్పీలుదారుకు నోటీసు సక్రమంగా జారీ చేయబడినప్పటికీ, చట్టంలోని సెక్షన్ 142లో సూచించిన వ్యవధిలో ఫిర్యాదు దాఖలు చేయడానికి ప్రతివాది ఎటువంటి చర్యలు తీసుకోలేదు. మరోవైపు, ప్రతివాది 2006 జూన్ 7 న రెండు చెక్కులకు సంబంధించి అప్పీలుదారుకు రెండవ నోటీసు పంపాడు, చివరికి, దానిపై ఎటువంటి ప్రతిస్పందన రాకపోవడంతో, అతను చత్తీస్ గఢ్ లోని రాజానంద్ గావ్ జిల్లా ఖైరాగఢ్ అదనపు చీఫ్ జ్యుడీషియల్ మేజిస్ట్రేట్ ముందు రెండు వేర్వేరు ఫిర్యాదులను దాఖలు చేశాడు, దీనిపై

ప్రతివాది ఫిర్యాదుదారుని వాంగ్మూలాన్ని నమోదు చేసిన తరువాత మేజిస్ట్రేట్ ఈ ప్రక్రియను జారీ చేశారు.

5. ఈ రెండు ఫిర్యాదులపై జారీ చేసిన ఉత్తర్వులకు వ్యతిరేకంగా, అప్పీలుదారు 2006 నవంబర్ 21 న రాజనంద్గావ్ జిల్లా ఖైరాగఢ్ అదనపు సెషన్స్ జడ్జి కోర్టులో క్రిమినల్ రివిజన్ నంబర్లు 130 మరియు 131 /2006 ను దాఖలు చేశారు. మార్చి 19, 2007న, ఖైరాగఢ్ లోని అదనపు జిల్లా న్యాయమూర్తి రెండు పునర్విమర్శ దరఖాస్తులను తోసిపుచ్చారు, ఇందులో లేవనెత్తిన కారణాలను పక్షాలు నాయకత్వం వహించిన తరువాత నిర్ణయించవచ్చని పేర్కొన్నారు.

6. మే 15,2007న, అప్పీలుదారు సెక్షన్ 482 Cr.P.C కింద ఛత్తీస్గఢ్ హైకోర్టు ముందు CRL.Misc పిటిషన్ నెంబర్లు. 177 /2007 మరియు178/ 2007 దాఖలు చేశారు. 2007 మార్చి 19న ఖైరాగఢ్ అదనపు సెషన్స్ జడ్జి జారీ చేసిన ఉత్తర్వులను రద్దు చేసినందుకు. ఈ అప్పీళ్లలో అభ్యంతరకరమైన ఆదేశాల ద్వారా హైకోర్టు చివరికి రెండు పిటిషన్లను కొట్టివేసింది

7. చట్టంలోని సెక్షన్ 138లోని నిబంధనల ప్రకారం ఫిర్యాదులు నిషేధించబడినందున, ప్రతివాది దాఖలు చేసిన ఫిర్యాదులను పరిగణనలోకి తీసుకోవడంలో మేజిస్ట్రేట్ తప్పు చేశారని అప్పీలుదారు తరపున వాదించారు. 2006 మార్చి 30న జారీ చేసిన మొదటి నోటీసు ఆధారంగా ఫిర్యాదుదారుడు– ప్రతివాది ఎటువంటి చర్యలు తీసుకోనప్పుడు, చట్టంలోని సెక్షన్ 138 ప్రకారం స్వీయ–అదే చెక్కుకు సంబంధించి రెండవ నోటీసును నిషేధించాలని కోరారు. అతని వాదనకు మద్దతుగా, పండిత న్యాయవాది మొదట సదానందన్ భద్రన్ వర్సెస్ మాధవన్ సునిల్ కుమార్ ((1998) 6 ఎ SCC 514) కేసులో ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పును ప్రస్తావించారు మరియు దానిపై ఆధారపడి ఉన్నారు, దీనిలో నోటీసు జారీ చేసినప్పటికీ చెల్లించని వారిపై ఫిర్యాదు చేయడానికి చర్య తీసుకోవడానికి కారణం ఒకసారి మాత్రమే ఉత్పన్నమవుతుందని ఈ కోర్టు అభిప్రాయపడింది. ప్రాతినిధ్యంపై పదేపదే తిరస్కరణ జరగడం వల్ల చర్యకు మరో కారణం తలెత్తదు. చెల్లింపుదారుడు దాని చెల్లుబాటు కాలపరిమితిలో పదేపదే చెక్కును సమర్పించే స్వేచ్ఛ ఉందని, నోటీసు జారీ చేయబడిన తర్వాత మరియు నోటీసు అందుకున్న 15 రోజుల్లో చెల్లింపులు అందకపోతే, చెల్లింపుదారుడు దానిపై ఉత్పన్నమయ్యే చర్య యొక్క కారణాన్ని గ్రహించి ఫిర్యాదు దాఖలు చేయాలని ఈ కోర్టు పేర్కొందని న్యాయవాది గుర్తు చేశారు. ప్రతి వినతిపత్రంపై చెక్కును అవమానించడం వల్ల కొత్త చర్యకు ఆస్కారం ఉండదు. చట్టంలోని సెక్షన్ 142(బి)కి చేసిన సవరణను పరిగణనలోకి తీసుకున్న ఈ కోర్టు, డ్రాయర్ ద్వారా మొదటి నోటీసు అందుకున్న తేదీ

నుంచి 15 రోజుల వ్యవధి ముగిసిన మరుసటి రోజు నుంచి నెల రోజుల్లోగా ఫిర్యాదు దాఖలు చేయాల్సి ఉంటుందని పేర్కొంది.

8. ప్రేమ్ చంద్ విజయ్ కుమార్ వర్సెస్ యశ్ పాల్ సింగ్ మరియు ఇంకొకరు ర్ ((2005) 4 Sec 417) కేసులో ఈ కోర్టు ఇచ్చిన మరో తీర్పును న్యాయవాది ప్రస్తావించారు, ఇందులో సదానందన్ భద్రన్ కేసులో (పైన పేర్కొన్న) వ్యక్తీకరించిన అభిప్రాయాన్ని పునరుద్ఘాటించారు. ఈ కోర్టు పైన పేర్కొన్న నిర్ణయాలను దృష్టిలో ఉంచుకుని, చెక్కు యొక్క తిరస్కరణ మరియు నిందితుడు దాని రసీదుపై నోటీసు జారీ చేసినప్పుడు మాత్రమే చర్యకు కారణం అని అధికారికంగా వివరించిన మేజిస్ట్రేట్ రెండవ నోటీసు ఆధారంగా అవగాహన తీసుకోవడంలో చట్టంలో తప్పు చేశారని, అయితే 2006 మార్చి 30 న మొదటి నోటీసు కింద చర్యకు కారణం తలెత్తిందని, ఇది 2006 జూలై 10 న దాఖలు చేసిన ఫిర్యాదు చట్టం లోని సెక్షన్ 138 యొక్క నిబంధనలో సూచించిన పరిమితి కాలానికి వెలుపల ఉందని స్పష్టంగా సూచిస్తుంది. మెజిస్ట్రేట్ జారీ ప్రక్రియను ధ్రువీకరిస్తూ హైకోర్టు జారీ చేసిన తదుపరి ఉత్తర్వులు ఒకే దురుద్దేశంతో కూడుకున్నవని, అందువల్ల ఈ రెండు ఉత్తర్వులను కొట్టివేయాలని న్యాయవాది వాదించారు.

10. అప్పీలుదారు తరపున చేసిన సమర్పణలను ప్రతివాది తరపున తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు, ప్రతివాదికి అప్పీలుదారుడు ఇచ్చిన హామీ మరియు రెండవసారి చెక్కును సమర్పించమని చేసిన అభ్యర్థనను పరిగణనలోకి తీసుకొని, మొదటి నోటీసు జారీ చేసిన తర్వాత కూడా, ఆలస్యాన్ని భావించాలి. ఒకవేళ ఫిర్యాదు దాఖలు చేయడంలో సెక్షన్ 142(బి) నిబంధనకు అనుగుణంగా మేజిస్ట్రేట్ క్షమించారు.

11. ఎస్ ఎల్ కన్ స్ట్రక్షన్స్ వర్సెస్ ఆలపాటి శ్రీనివాసరావు ((2009) 1 SCC 500) కేసులో అప్పీలుదారు తరపున ఉదహరించిన నిర్ణయాలను ఈ కోర్టు పరిగణనలోకి తీసుకుందని, ఇందులో సదానందన్ భద్రన్ కేసు (పైన పేర్కొన్న), ప్రేమ్ చంద్ విజయ్ కుమార్ కేసు (పైన పేర్కొన్న)లలో ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పులను గమనించి పరిగణనలోకి తీసుకున్నామని న్యాయవాది వాదించారు.

12. అప్పీలుదారుడు ఇచ్చిన హామీని దృష్టిలో ఉంచుకుని, రెండోసారి చెక్కును సమర్పించాలన్న అభ్యర్థనను దృష్టిలో ఉంచుకుని, ఫిర్యాదు చేయడంలో జాప్యానికి కారణమైన మొదటి నోటీసు ఆధారంగా ప్రతివాది ఎటువంటి చర్యలు తీసుకోలేదని న్యాయవాది వాదించారు. నిర్ణీత కాలవ్యవధి తర్వాత ఫిర్యాదు చేయడానికి తగిన కారణం ఉందని ప్రక్రియ జారీ చేసిన తరువాత కోర్టు సంతృప్తి చెందిందని భావించాలి.

13. పై విషయాలను పరిగణనలోకి తీసుకుని మేజిస్ట్రేట్ ఆదేశాల్లో గానీ, ఆ ఉత్తర్వులను ధ్రువీకరిస్తూ హైకోర్టు ఇచ్చిన ఉత్తర్వుల్లో గానీ ఎలాంటి జోక్యం అవసరం లేదని విజ్ఞప్తి చేశారు.
14. సదానందన్ భద్రన్ కేసు (పైన పేర్కొన్న), ప్రేమ్ చంద్ విజయ్ కుమార్ కేసు (పైన పేర్కొన్న), S.L . కన్ స్ట్రక్షన్ కేసులో (సుప్ర) తాజా తీర్పులో వ్యక్తమైన భిన్నాభిప్రాయాలను పరిగణనలోకి తీసుకుని ఆయా పక్షాల తరఫున చేసిన సమర్పణలపై ఆందోళన వ్యక్తం చేశాము.

15. S.L.Construction కేసు (పైన పేర్కొన్న) లో నిర్ణయం యొక్క జాగ్రత్తగా పరిశీలనలో, చెప్పిన నిర్ణయం ఇవ్వబడిన వాస్తవాలు, చట్టం యొక్క సెక్షన్ 138 యొక్క నిబంధన కింద నోటీసు జారీ చేసిన తరువాత కేవలం ప్రదర్శన మరియు చెక్ యొక్క అగౌరవం కేసుకు భిన్నంగా ఉన్నాయని తెలుస్తుంది. సదానందన్ భద్రన్ కేసులో (పైన పేర్కొన్న) తీర్పు ప్రకారం చెక్కును దాని చెల్లుబాటు కాలపరిమితిలో పలుమార్లు సమర్పించవచ్చని స్పష్టంగా పేర్కొన్నప్పటికీ, చట్టంలోని సెక్షన్ 138 కింద ఫిర్యాదుకు చర్య తీసుకోవడానికి కారణం తలెత్తుతుంది, కానీ చెక్కును తిరస్కరణ తరువాత నోటీసు జారీ చేసిన తరువాత ఒకసారి, డ్రాయర్ దానిని స్వీకరించాడు. ప్రేమ్ చంద్ విజయ్ కుమార్ విషయంలోనూ (పైన పేర్కొన్న) ఇదే అభిప్రాయాన్ని పునరుద్ఘాటించారు. ఎస్ ఎల్ కన్ స్ట్రక్షన్ లో నిర్ణయం యొక్క ఏకైక విశిష్ట లక్షణం కేసు (పైన పేర్కొన్న) జారీ చేయబడిన మూడు నోటీసులలో, మొదటి రెండు చిరునామాకు చేరుకోలేదు. మూడవ నోటీసు వచ్చిన తర్వాతే ఫిర్యాదు దాఖలు చేయడానికి కారణం బయటపడింది. వాస్తవానికి, ఈ కేసులో ఫిర్యాదు దాఖలు చేయడానికి కారణం మొదటి రెండు నోటీసులను జారీ చేయడంతో తలెత్తలేదు, ఎందుకంటే అవి చిరునామా గ్రహీతకు ఎప్పుడూ అందలేదు.

16. సెక్షన్ 138లోని నిబంధనలు, అందులోని క్లాజులు (a), (b), (c) ప్రకారం చెక్కును డ్రా చేసిన తేదీ నుంచి ఆరు నెలల వ్యవధిలో లేదా దాని చెల్లుబాటు కాలపరిమితిలోగా బ్యాంకుకు సమర్పించాలి. క్లాజ్ (b) ప్రకారం, చెక్కు చెల్లించని మరియు క్లాజ్ గా తిరిగి రావడానికి సంబంధించి బ్యాంకు నుండి సమాచారం అందుకున్న 30 రోజుల్లోగా చెక్కు డ్రాయర్ కు లిఖితపూర్వకంగా నోటీసు ఇవ్వడం ద్వారా చెల్లింపుదారుడు లేదా హోల్డర్ ఆ మొత్తాన్ని చెల్లించాలని డిమాండ్ చేయాల్సి ఉంటుంది. (c) చెక్కు యొక్క డ్రాయర్ ఆ నోటీసు అందుకున్న 15 రోజుల్లోగా చెల్లింపుదారుకు లేదా చెక్కు యొక్క హోల్డర్ కు ఆ మొత్తాన్ని చెల్లించడంలో

విఫలమైతే, చెల్లింపుదారుడు లేదా చెక్కు హోల్డర్ సూచించిన విధంగా చట్టంలోని సెక్షన్ 142 కింద ఫిర్యాదు చేయవచ్చు.

17. తక్షణ కేసులో, మొదటి నోటీసులు 2006 జూన్ 14 న అప్పీలుదారుకు అందాయి, ఫిర్యాదులు 10 జూలై 2006 న దాఖలు చేయబడ్డాయి. అందువల్ల, ఫిర్యాదులు పరిమితికి మించి దాఖలు చేయబడ్డాయి మరియు 2006 జూన్ 7 న జారీ చేయబడిన రెండవ నోటీసుల ఆధారంగా దాఖలు చేసిన ఫిర్యాదులపై పరిగణనలోకి తీసుకోవడంలో మేజిస్ట్రేట్ తప్పు చేశాడని భావించాలి. అదేవిధంగా మేజిస్ట్రేట్ ఆదేశాలను హైకోర్టు కూడా తప్పు పట్టింది.

18. కాబట్టి అప్పీళ్లు విజయవంతమై, తదనుగుణంగా అనుమతించబడాలి. క్రిమినల్ కంప్లైంట్ నెం.339, 399/2006లను పరిగణనలోకి తీసుకున్న మేజిస్ట్రేట్ 13.07.2006, 17.07.2006 తేదీల్లో ఇచ్చిన ఆదేశాలను, ఈ అప్పీళ్లలో పొందుపరిచిన హైకోర్టు ఉత్తర్వులను కొట్టివేశారు.

అప్పీలు అనుమతించబడినది.